

УДК 94 (477.72):930.253:352 «1950»

Наталія Кузовова*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНОГО АРХІВУ ХЕРСОНСЬКОГО ОБКОМУ КП(б)У – КПУ в 1950-і рр.

Досліджується діяльність партійного архіву Херсонського обласного комітету КП(б)У – КПУ в 1950-і рр. Розглядаються основні показники роботи партархіву: забезпечення збереженості, режиму секретності, комплектування, створення науково-довідкового апарату, видавнична, ідеологічно-пропагандистська робота, організація користування архівними документами. Аналізуються проблеми, пов'язані з незадовільною матеріально-технічною базою архіву та відсутністю кваліфікованих кадрів. Вивчається питання використання НДА, складеного архівістами, для сучасної історичної науки. Досліджується історія створення колекцій спогадів учасників подій, знакових для радянської влади: історії КПУ, Жовтневого перевороту 1917 р. тощо та види пропагандистської роботи, що організовував та проводив партархів. З'ясовано, які наукові праці та дослідження опубліковані за його матеріалами.

Ключові слова: партійний архів Херсонського обласного комітету КП(б)У – КПУ; КП(б)У – КПУ; КПРС; Українська філія ІМЛ (ІМЕЛ, ІМЕЛС); публікація документів; Херсонська область; Ладичук.

Дана стаття є продовженням дослідження діяльності партархіву Херсонського обкому КПУ (до 1952 р. – КП(б)У) [17, с. 103-111; 18, с. 165-169]. Партархів засновано в 1944 р. подібно до інших установ регіонального гатунку, що виникли внаслідок адміністративно-територіальної реформи в УРСР.

Окремі аспекти історії заснування партархівів, формування складу та змісту їх документів розглядалися у роботах Р. Пирога, В. Лозицького, К. Новохатського, А. Корецької та ін. [20]. Це свідчить про інтерес до даної проблематики, певний потенціал теми для студій з новітньої історії та історії архівної справи в Україні.

На нашу думку, 1950-і рр. – визначальний період для формування основних засад роботи радянських архівів, під час якого склалися їх характерні риси, що подекуди проявляються в українських архівах донині. Участь у пропагандистських заходах, партійна археографія та партійна евристика, формування вузького кола дослідників, що мали доступ до джерел, збереження та поглиблення секретності, – не лише склали основу тогочасної архівної справи, але й відсували на задній план звичайні для архівів види робіт, як-то

---

* Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання Херсонського державного університету.

забезпечення збереженості чи облік. Не менш важливим є те, що під час вивчення діяльності партархівістів – переписувачів історії, творців нової суспільної пам'яті, більш об'ємно постають громадсько-політичні та культурні явища цього періоду. Оскільки розвиток архівної справи тісно пов'язаний з історією державного управління, на прикладі партархівів можна дослідити ідеологічну роботу серед молоді, спрямовану на укріплення позицій радянської влади, її боротьбу з національними та демократичними рухами.

Джерелами вивчення основних показників діяльності партархівів є їх звіти, що надавалися в ІМЛ (з 1956 р., до того – ІМЕЛ, ІМЕЛС) (Українська філія), інструктивні матеріали, листування з керівництвом ІМЛ, довідки за результатами перевірок, архівні колекції, видання партархіву. Ці матеріали дають можливість отримати уявлення про структуру, функції партархівів в СРСР та УРСР.

Отже, хоча повоєнна розруха залишилася позаду, протягом 1950-х рр. питання покращення матеріально-технічного стану архіву залишалося гострим. У 1951 р. архів переїхав до приміщення Херсонського міськкому КП(б)У по вул. Леніна, 34 (тепер – вулиця Соборна). У будинку, зведеному в 1905 р. для Херсонської міської думи (до 1918 р., з 1918 р. по 1941 р. його займав виконком міськради, а після 1945 р. ще й обком КП(б)У, нині – художній музей), у підвальному приміщенні архів знаходився дев'ять років, до 1960 р., відколи перемістився на площу Свободи. Вказані приміщення були спеціально спроектовані для архівів Міської управи, Сирітського суду та Міського банку [25, с. 109], але документи попередників ймовірно практично повністю утилізували ще у 1920–30 рр., тож від Міської управи залишилося лише 14 справ, а від Міського банку взагалі – жодної [14]. Оскільки партархів ділив приміщення з архівом виконкому міськради, стан завантаженості архівосховищ залишався 100 %.

Таблиця, складена за звітами херсонського партархіву, демонструє його основні характеристики [3-11, 13]:

Роки	Площа архівосховищ, кв. м.	Вологість, %	Завантаженість архівосховищ, %	Кількість фондів	Кількість справ, од. зб.	Кількість працівників
1950	121	78-81	100	не вказано	12640	6
1951	121	78-81	100	не вказано	18340	6
1952	121	78-81	100	727	24969	6
1953	121	78-81	100	1746	45255	6

1954	121	78-81	100	2323	57529	6
1955	121	78-81	100	2752	63662	6
1956	180,5	78	98	2975	79116	6
1957	180,5	78	100	3103	87364	6
1958	180,5	78	100	3211	96019	6
1959	180,5	78	100	3316	104777	6
1960	179,8	78	100	3358	111471	6

Таким чином, головними проблемами матеріально-технічного стану архіву в 1950-і рр. були надмірні завантаженість сховищ та вологість повітря, цілком характерна для напівпідвальних приміщень. За результатами перевірки партархіву співробітниками ІМЛ (1958 р.) стан приміщень партархіву визнаний незадовільним також через відсутність кімнати для дослідників. Позитивними моментами було те, що в 1960 р. архівісти провели картонування справ та прийняли на державне зберігання документи від обкомів, міськкомів, райкомів КПУ і ЛКСМУ з первинними організаціями.

Як вже зазначалось, основними джерелами комплектування місцевих партархівів стали обласні, міські та районні комітети КПУ та ВЛКСМУ, первинні партійні організації підприємств, установ, організацій та власне обком КПУ. Комплектування відбувалось відповідно до плану, проте в 1951 р. у партархіві нараховувалось 3113 неупорядкованих справ, що складало 12,5% від загальної кількості. На відміну від попередніх років, це не було наслідком реевакуації чи проміжного етапу упорядкування документів: документи продовжували надходити від партійних організацій в неупорядкованому стані та неповному складі (особливо ЛКСМУ). Їх доводилось доопрацьовувати, вживати заходів щодо відновлення чи розшуку. В результаті робота з установами – джерелами комплектування відбирала багато часу, не в останню чергу – через низьку кваліфікацію працівників партархіву, які не мали архівної освіти та не були компетентними в багатьох питаннях, пов'язаних з упорядкуванням та обліком. Тому проблема підвищення кваліфікації архівістів не втрачала актуальності у вказаний період. Однак звіти завідувача архіву свідчать про те, що воно відбувалося переважно шляхом самоосвіти, а кошти на відрядження з цією метою (на відміну від партійних заходів та видавничої діяльності) не виділялись. Тож методичну допомогу надавав ІМЛ за допомогою інструктивних листів та під час перевірок, а в більшості випадків підвищення кваліфікації відбувалося на робочих місцях під час вивчення інструкцій, журналів, що випускав партархів («Исторический архив», «Український історичний журнал», Бюлетень Головного архівного управління) [13, арк. 6].

Допомогти зорієнтуватися в партійній документації, що надходила до архівів у великому обсязі, був покликаний «Примірний перелік...» (М., 1956), за допомогою якого архіви отримали керівництво, які документи потрібно брати на державне зберігання [23]. Проте, судячи зі змісту огляду за 1958 р. та звітів, проблема повноти складу документів не була вирішеною протягом досліджуваного періоду [12, арк. 60-61].

Більш успішною виглядала довідкова діяльність, що з 1955 р. здійснювалась відповідно до нової відомчої інструкції. Зауважень щодо неї практично не було. Протягом вказаного періоду тематика довідок, що видавалися архівом, не змінилася: про трудовий та партійний стаж, накладання або зняття партійного стягнення, участь у підпільній та партизанській діяльності в період Другої світової війни. У зв'язку з тим, що документи довоєнного періоду збереглися частково, спочатку більшість довідок були негативними, проте із накопиченням матеріалів парторганізацій пропорційно зростала кількість довідок з позитивними відповідями. Порівняно з попереднім періодом зменшилася, а згодом зовсім перестала запитуватись інформація про контрреволюційну діяльність осіб, ймовірно – за строком давності та через концентрацію документів про антирадянську діяльність в оперативному діловодстві місцевих органів НКВС-КДБ.

Свою специфіку мало створення науково-довідкового апарату (НДА) партархівів: протягом 1950–1954 рр. продовжувалася робота з виявлення документів В. Леніна, Й. Сталіна та їх «соратників», не зважаючи на те, що в партархіві Херсонського обкому КПУ їх не могло відклатися через історичні обставини. Тому ІМЛ рекомендував віднести до них документи загально-директивного характеру (друковані типографським способом) за підписом В. Леніна, Й. Сталіна, Г. Маленкова, В. Молотова, М. Хрущова, Л. Кагановича, Є. Ярославського та ін., яким раніше не приділяли уваги. У 1953 р. за цими вказівками проглянуто 409 справ, виявлено 231 документ по В. Леніну, 141 – по Й. Сталіну, та 90 – по іншим соратникам, до біографії М. Хрущова – 1 [6, арк. 8]. Всього за період існування партархіву складено десятки тисяч карток з цієї тематики, копії яких знімалися та пересилалися в ІМЛ. Після смерті Й. Сталіна, відповідно до заяви Г. Маленкова, голови Ради Міністрів СРСР, від 10 березня 1953 р. щодо обов'язкового припинення політики культу особи, ця робота була призупинена, а з 1954 р. – припинена повністю [6, арк. 8].

Відтоді поступово відбувався перехід до виявлення документів з метою подальшої публікації за темами, що стали візитною карткою радянської історіографії: історія партії, історія революції, «Велика Вітчизняна війна» тощо та складання відповідних тематичних картотек (каталогів). Ця робота мала свої складнощі, що впливали з особливостей оформлення облікових документів партархіву. Так, у 1952 р. тематична картотека «Парторганізація Херсонщини в післявоєнний період (1944-1946)» перероблювалася: картки переписувались у зв'язку з тим, що раніше були складені неправильно. А в 1953 р. каталогізація вже не проводилася: завархівом писала в ІМЛ: «В дальнейшем мы не знаем, продолжать работу по этой теме или нет» [5, арк. 9]. Нерідко НДА доводилося

переробляти через удосконалення неякісно складених описів фондів. Але кількість карток невпинно зростала: в 1952 р. їх було оформлено 11841, в 1954 р. – 27613, а в 1955 р. – 33898 [5, арк. 9; 7, арк. 7; 8, арк. 7]. Лише протягом 1957 р. було оформлено 9323 карток [10, арк. 5]. Картотека складалась також з алфавітних карток, які містять інформацію про персональний склад працівників партійних органів. На сьогоднішній день вона зберігається в складі довідкового апарату Державного архіву Херсонської області й має значний потенціал для історичних та генеалогічних досліджень.

Принципово новою з 1955 р. стала робота з учасниками та очевидцями історичних подій. Спеціально до 50-річчя революції 1905–1907 рр. крім виявлення документів, що відображали робітничий і селянський рух, а також діяльність РСДРП на Херсонщині в цей період, партархів провів низку заходів.

Архівісти розшукали учасників цих подій на території області, список виявлених осіб був направлений в ІМЛ. Для цієї мети вони мали в своєму розпорядженні переліки засуджених за участь у збройному повстанні на панцирнику «Потьомкін» та інших революційних подіях, попередньо надіслані ІМЛ.

З якою метою розшукувалися очевидці? З цього приводу Н.Г. Ладичук, завідувач партархівом, звітувала: «Подготовлено несколько товарищей, участников революционных событий 1905–1907 гг. для выступления со своими воспоминаниями перед рабочими, служащими, учащимися г. Херсона. Под руководством обкома и горкома партии были организованы собрания – встречи с участниками первой русской революции и Октябрьской социалистической революции». Заходи пройшли в парку ім. Леніна (нині – Міський парк), у бібліотеці ім. М. Горького (О. Гончара), в Палаці піонерів, у порту, на фабриках, заводах. Зі спогадами виступили: Осадчий Артамон Лук'янович (учасник повстання моряків Чорноморського флоту), Мудрий Платон Якович (учасник страйку в Севастопольському порту), Еренбург Циля Борисівна (учасниця страйку на тютюновій фабриці Лермана), Овчинніков Володимир Федорович (учасник повстання на панцирнику «Потемкін»), Федоров Федір Єгорович (учасник штурму Зимового палацу) тощо. Також організовано виступ на радіо Д.П. Булатова і А.Л. Осадчого зі спогадами про «Першу російську революцію». Крім того, 2 листопада 1955 р. влаштовані збори-зустріч з молодими робітниками та комсомольцями заводу ім. Сталіна учасника «Великої Жовтневої соціалістичної революції» Іванова Івана Васильовича. Більшість виступів стенографувались співробітниками архіву [8, арк. 8].

Щоб заходи проходили на достатньому рівні та успішно виконували свою пропагандистську функцію, для свідків і учасників подій були влаштовані справжні навчання: як потрібно пригадувати та писати спогади. Для цього під керівництвом відділу пропаганди та агітації обкому, міськкому партії організовані міські збори учасників революції 1905–1907 рр. та Жовтневого перевороту 1917 р., на якому були присутні 100 осіб. Перед ними виступив тов. Альтман з Центрального відділу пропаганди та агітації України зі своїми спогадами. Також в межах заходу проведено роботу зі збирання мемуарів

учасників «Першої російської революції» та «Великої Жовтневої соціалістичної революції», після обробки їх було надіслано в ІМЛ [8, арк. 8-9].

Не зважаючи на інструктажі й, навіть, допомогу місцевої спілки письменників, спогади, зібрані таким чином, при детальному перегляді видаються не дуже інформативними, обсягом 2-3 сторінки. Все ж минуло чимало часу від тих подій, і пригадувати, та ще й під контролем партархівістів, літнім людям було, вочевидь, нелегко. Архівісти редагували спогади, від того вони ставали більш однорідними, але нецікавими як джерело. У процесі зборів спогадів з'ясувалося, що більшість учасників потребують матеріальної допомоги та поліпшення житлово-побутових умов, регулярної медичної допомоги. Тому партархів подав клопотання перед відповідними органами про задоволення цих потреб, виконавши ще одну соціальну функцію, крім збереження документальної пам'яті. Це мало стимулювати раніше забутих владою очевидців до співпраці з партархівом [8, арк. 8].

У 1956 р. роботу з виявлення учасників революції 1905–1907 рр. та Жовтневого перевороту, збирання їх спогадів продовжено: віднайдено 70 учасників, з яких 27 написали спогади (серед них – Сильманович, Гітніков, Скороход тощо). На кожного з них архівісти завели особову справу, в якій зберігалися самі спогади й особовий листок з обліку кадрів [9, арк. 4]. У 1957 р. на обліку знаходилось більше 150 учасників, що проживали в Херсоні, районах області та інших містах УРСР і СРСР. З багатьма учасниками партархів вів жваве листування, того року зібрано 26 спогадів, в тому числі «революціонера-інтернаціоналіста» М.І. Манеа в Бухаресті [10, арк. 3-4].

Також з ініціативи партархіву при Херсонському міськкомі КПУ та ЛКСМУ була обрана комісія «старих більшовиків». До 40-річчя «Великої Жовтневої соціалістичної революції» та встановлення радянської влади в Україні ця комісія проводила роботу з організації зустрічей з учнями, молоддю, робітниками заводів, трудящими міста та районів області. Разом з партархівом нею проведено 510 заходів, в яких взяли участь 23 учасники цих подій [10, арк. 3-4]. 1958 р., крім вищезгаданих, виявляли учасників «Громадянської війни» (разом 8 спогадів з особистими документами учасників, в тому числі фотографіями) [12, арк. 2-3], в 1959 р. опубліковано 9 спогадів за підписами авторів, відредагованих партархівом. А в січні-квітні 1960 р. у зв'язку з підготовкою до 90-річчя з дня народження В. Леніна проведено роботу з виявлення учасників особистих зустрічей з вождем [12, арк. 3]. До відзначення 40-річчя розгрому Врангеля у вересні 1960 р. разом з лекторською групою обкому КПУ проведено нараду активу учасників «Громадянської війни» на Каховському плацдармі. На ній обрано комісію з трьох осіб на допомогу партархіву зі збору спогадів в області. В результаті проведеної роботи встановлено перелік учасників розгрому Врангеля, направлений в музей Радянської Армії [12, арк. 3].

До роботи зі збору спогадів залучали усіх більш-менш причетних до партійного історіописання, особливо гостей з столиці, що інколи приїздили попрацювати в архівах Херсону. Так, за участі відвідувача читального залу

партархіву І.Г. Салая (наукового співробітника Московської сільськогосподарської академії ім. Тімірязєва, брата автора популярних в СРСР спогадів про радянську розвідку М.Г. Салая) проведена нарада-бесіда з учасниками оборони м. Херсон від австро-німецьких окупантів в 1918 р. Виступи учасників оформили як протоколи в двох екземплярах: для академії та партархіву. Також у цей період (з 1960 р.) розпочато роботу зі збору відомостей про Героїв Радянського Союзу, ударників праці, що мешкали на території міста та області [12, арк. 3].

Таким чином, партархівами створювалася специфічна усна історія, де слово надавалося переможцям та очевидцям їх подвигів. Критичний підхід до відбору матеріалів полягав лише у визначені ступеню участі оповідача в тій чи іншій події. Історичні факти не піддавали критичному аналізу, тим більше мова не йшла про дискусію з опонентами – авторами синхронних спогадів з-за кордону: місце кожної події та її значення завчасно визначалося «Коротким курсом історії ВКП(б)».

Як і в попередній період, спогади та особисті документи очевидців та учасників подій, знакових для радянської влади, не виокремлювалися. Вони зберігалися в складі матеріалів партархіву за тематичними описами як архівні колекції. Хоча інформація, яку містили спогади, широко використовувалась для пропагандистських цілей, їх матеріали не включені до збірників документів, ймовірно, через відсутність вказівок ІМЛ. Зараз вони зберігаються в фонді партархіву в держархіві області, деякі матеріали дублюються в його колекціях, що обумовлено співпрацею колишнього партархіву та держархіву як окремих установ у вказаний період. Вони представляють певну джерелознавчу цінність як писемні пам'ятки радянської епохи.

Для дослідження радянської історіографії не останню роль грають особливості роботи партархіву з дослідниками. Правила роботи читачів у партархіві були досить суворими: заборонялося копіювати документи повністю, лише витяги, кожний скопійований аркуш мав завірятися завархівом, не говорячи про те, що в архів можна було потрапити лише з дозволу обкому партії, структурною одиницею якого був партархів. До того ж в ньому не було кімнати для відвідувачів, що ще більше утруднювало доступ до документів архіву. Та якщо протягом 1944–1951 рр. архів відвідав лише один дослідник, залишивши по собі сумний спогад у вигляді догани від керівництва ІМЕЛ за порушення режиму секретності, з 1952 р. кількість відвідувачів стабільно низька з тенденцією до зростання. До 1956 р. дослідниками, що працювали з документами партархіву, були історики партії, які згодом захищали кандидатські дисертації в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка. Певний інтерес представляє тематика їх досліджень. Так, у 1952 р. в архіві працював В. Г. Кравченко над темою «Большевики Украины в борьбе за восстановление и дальнейшее развитие хлопковой базы» [16], в 1953 р. – М. Д. Олейніченко – «КПСС в борьбе за строительство Каховской ГЭС» [21, с. 1-18] (згодом, у 1972 р., захистив докторську дисертацію на тему:

«КПСС – організатор строительства Днепровского каскада гидроэлектростанций (1927–1970 гг.)» [22]).

Також у цей період, а саме – в 1954 р. розпочав свою наукову роботу провідний радянський історик Херсонщини – доктор історичних наук, професор М. (С.) Й. Давидов (1917–1982), який тоді був викладачем історії КПРС у Херсонському сільгоспінституті. Крім біографії земляка – О. Д. Цюрупи, радянського функціонера, одного з організаторів голодомору 1921–1923 рр. на Півдні України та дослідження продовольчої політики радянської влади в 1917–1920-х рр. [1; 2], він відомий своїми розвідками з регіональної історії, в тому числі – як член редколегії та автор провідних історичних нарисів про Херсон та область в енциклопедії «Історія міст і сіл. Херсонська область» [15]. Характерними рисами його робіт є ретельний добір фактичного матеріалу, подання його аналізу в рамках партійної ідеології, беззаперечна віра в превалювання інтересів держави над суспільством, особистістю.

Саме тоді М. (С.) Й. Давидов розпочинає навчання в аспірантурі Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Його увагу привертає тема «Роль печати в борьбе КПСС за воспитание масс в духе идеологии дружбы народов СССР 1946-1954 гг.». Наступного, 1955 р. М. (С.) Й. Давидов успішно захистив кандидатську [1], проте його співробітництво з архівом тільки почалося. Він стає основним науковим консультантом археографічної продукції партархіву, автором передмов та історичних довідок.

Наближення чергового ювілею революції зробило архів популярним серед лекторів, викладачів, представників інших архівів: у 1956 р. в партархіві над складанням збірника документів «Соціалістичні перетворення сільського господарства на Херсонщині (1917–1955 рр.)» працювало одразу чотири дослідники: Д. А. Полякова, А. Н. Рудченко, Т. Н. Богдан та Іванова з Херсонського держархіву; у 1957 р. – п'ять дослідників: Н.Д. Брякова, А.Н. Виборний та М.В. Шорохов – викладачі Херсонського педагогічного інституту, Ю. Р. Домбровський – викладач Херсонського сільськогосподарського інституту та М.І. Бізер – завідувач кабінетом міської партійної бібліотеки, в 1958 р. – три дослідники [10, арк. 4-5]: І. Т. Кулик – старший науковий співробітник АН УРСР за темою: «Провал агрессивных планов иноземных интернационалистов относительно Советской Украины (1917–1947 гг.); М. І. Лутов – лектор Херсонського обкому КПУ над темою: «Роль КНС в советском строительстве УССР в 1920–1925 гг.» [19, с. 1-18]; В. Б. Кузенко – військовий кореспондент «Защитника Родины» для статті про І. Кулика. В 1959 р. – 6 дослідників: Лугаскер А.М. (тема дисертації: «Начало массовой коллективизации на Херсонщине (1929–1930)»), Костенко Д.П. – для статті «Компартія України у боротьбі за крутий підйом тваринництва (1953–1958 рр.)», к.і.н. Колодяжний І.І. – над темою «Історичне будівництво гідроелектростанції на Дніпрі», Дольнікова Г.Н. (тема дисертації «КПУ в боротьбі за виконання рішень партії про школу»), Маринченко А.С. – для підготовки документальної повісті «Про діяльність підпільної молодіжної

групи І. Кулика в період окупації м. Херсона гітлерівським військами» та Чудний В.П. «Діяльність підпільно-комсомольських організацій Іллі Кулика в період окупації м. Херсон гітлерівськими військами», – наближався черговий ювілей закінчення Другої світової війни.

Судячи з текстів, підготованих відвідувачами партархівів, всі вони, безумовно, мали ідеологічне значення. Однак серед них є цікаві дослідження, що свідчать про ретельне опрацювання архівних джерел та глибоке знання радянських реалій. З переважної більшості дисертаційних досліджень важко знайти інформацію про оприлюднення результатів, крім текстів авторефератів та дисертацій, М.Й. Давидов, швидше, виключення. Археографічна продукція херсонських архівістів знаходилася в широкому доступі, так само як і пропагандистські статті, орієнтовані на широкий загал. Невідомо, яким чином партархів організував роботу дослідників без читального залу, та в довідці перевірки ІМЛ зазначається, що «розголошення режиму секретності не було».

У досліджуваній період партархів не лише приймає дослідників, а й сам розпочинає власну видавничу діяльність. Протягом першого десятиліття свого існування він не спромігся підготувати жодної публікації через відсутність постійного наукового співробітника. Чернетка єдиної неопублікованої статті за цей період свідчить про низький рівень її підготовки, несе відбиток культу особистості Сталіна, а також відображає страх «недохвалити» вождя й загальну невпевненість у власних силах. У 1954 р. це питання було вирішене і співробітники партархіву нарешті написали власний матеріал, присвячений робітничому руху в Херсоні в 1905–1907 рр. – «Херсон в ті дні» («Наддніпряньська правда», лютий 1955 р.). Всі тексти публікацій погоджувались з відділом пропаганди та агітації обкому КПУ, про що обов'язково зазначали у своїх звітах ІМЛ архівісти.

З цього моменту публікації партархіву стають щорічними, їх кількість поступово зростає. Так, у тому ж 1955 р. опубліковано статтю «Херсонська організація РСДРП в 1905–1907 рр.» у газеті «Наддніпряньська правда» (22.12.1955) та історична довідка з цієї теми. Крім статей з 1955 р. набула поширення практика публікації спогадів очевидців та учасників подій радянської історії.

Протягом 1956 р. партархів зосередився на підготовці збірки документів «Победа советской власти на Херсонщине 1917-1920 гг.», що вийшла друком у 1957 р. (більш докладному аналізу збірника присвячена інша стаття автора [18, с. 165-169]) і часу на підготовку окремих статей, вочевидь, не вистачало.

Після випуску збірника в 1957 р. архів знову повернувся до публікацій. У газеті «Наддніпряньська правда» надруковано дві статті: «Херсон в ті дні» (про після лютневі дні 1917 р. в Херсоні) та «Боротьба за маси» (про організацію роботи Херсонської більшовицької організації серед мас у період підготовки до Жовтневого перевороту 1917 р.). Того ж року написано п'ять статей, в тому числі: «Николай Манеа – боец интернационального полка», «По инициативе большевиков» «Храбрый партизанский командир» [10, арк. 4].

Наступного року 1958 р. партархів провів масштабну роботу щодо виявлення та збору матеріалів учасників молодіжної підпільно-патріотичної групи під керівництвом І. Куліка, що діяла в Херсоні в період нацистської окупації в 1941-1943 рр. На базі зібраних архівістами матеріалів кореспондент опублікував у газетах «Комсомольская правда» (10 жовтня 1958 р.) та «Защитник Родины» (12 листопада 1958 р.) статті про боротьбу херсонських комсомольців з німецько-фашистськими загарбниками (за документами, виявленими в ЦДІА УРСР). Також у «Наддніпрянській правді» опублікована стаття «Рабочий поэт революции А.М. Горький» [12, арк. 2].

У 1959 р. партархів працював над підготовкою документального збірника «Херсонщина в роки Першої російської революції» та його науково-довідковим апаратом. 26 грудня 1960 р. його передали до видавництва, але він був виданий у 1962 р. [24].

На початку навчального року в мережі партійної просвіти під рубрикою «На допомогу вивчаючим історію КПРС» «Наддніпрянська правда» розмістила статтю, підготовлену разом з держархівом: «Соціально-демократичний рух на Херсонщині в період першої російської революції» (1905–1907)» [13, арк. 5].

Аналізуючи тематику публікацій партархіву, можна прийти до висновку, що вона в основному визначалась ІМЛ, партархів виявляв ініціативу рідко, якщо траплявся цікавий місцевий матеріал – з вказівки обкому. В цілому публікаторська робота партархіву на фоні аналогічних установ УРСР, СРСР відбувалась без суттєвих зауважень і відгравала важливу пропагандистську роль.

Таким чином, ми можемо прослідкувати розвиток архівної справи в Україні 1950-х рр. та визначити його характерні риси на прикладі партархіву Херсонського обкому КПУ, а саме:

1. Складнощі матеріально-технічного характеру (надмірна завантаженість приміщення, підвищена вологість повітря, відсутність кімнат для читачів). Зважаючи на зростання обсягу документів КПУ, виникла нагальна потреба забезпечення партархівів власними будівлями із спеціальними умовами зберігання та приміщеннями для відвідувачів.

2. Недостатній рівень професійної кваліфікації працівників партархівів, що призводив до недоліків у складанні облікової документації та науково-довідкового апарату. Підвищення кваліфікації відбувалось за рахунок методичних вказівок та практичної допомоги ІМЕЛ та шляхом самоосвіти.

3. Створення науково-довідкового апарату відбувалось на ідеологічних засадах, відповідно до актуальних тем радянської історіографії. Однак такі його складові як алфавітні картки, не втратили свого потенціалу для сучасних історичних та генеалогічних досліджень.

4. Недоліки роботи з основних показників нівелювались успішною та різноманітною пропагандистською роботою, що включала організацію та проведення лекцій, виступів, зборів, комплектування документами особового походження та археографічною діяльністю, присвячених знаковим для радянської влади подіям.

5. Не зважаючи на обмеження доступу до документів партархіву та відсутність умов для роботи відвідувачів, вони користувалися певною популярністю в істориків партії та представників радянських ЗМІ. Їх роботи, створені на базі архівних джерел під впливом політичної кон'юнктури, представляють інтерес як пам'ятки, що характеризують епоху.

6. Значна частина роботи архівістів не була пов'язана з роботою в архіві, оскільки він був лише структурним підрозділом обкому, схожа ситуація спостерігається зараз, коли місцеві архіви не мають статусу юридичної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Давыдов С. И. Роль печати в борьбе КПСС за воспитание масс в духе идеологии дружбы народов СССР в 1946–1954 гг. (На материалах Укр. ССР) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. ист. наук / С. И. Давыдов. – М-во высш. образования СССР. Ин-т повышения квалификации преподавателей марксизма-ленинизма при Киевском гос. ун-те им. Т. Г. Шевченко. – К. : [б. и.], 1955.

2. Давыдов С. И. Продовольственная политика Коммунистической партии и Советского государства в период Октябрьской революции и гражданской войны (1917–1920 гг.) : автореферат дис. на соискание ученой степени док. ист. наук : спец. 07.00.02 / С. И. Давыдов. – АН СССР. Ин-т истории СССР. – М. : [б. и.], 1974.

3. Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО). – Ф. П-3562. Оп. 1. Спр. 18 Звіт про роботу партархіву за 1950 рік. – 22 арк.

4. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 22 Звіт про роботу партархіву за 1951 рік. – 22 арк.

5. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 27 Звіт про роботу партархіву за 1952 рік. – 17 арк.

6. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 30 Звіт про роботу партархіву за 1953 рік. – 17 арк.

7. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 35 Звіт про роботу партархіву за 1954 рік. – 10 арк.

8. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 40 Звіт про роботу партархіву за 1955 рік. – 18 арк.

9. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 45 Звіт про роботу партархіву за 1956 рік. – 13 арк.

10. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 49 Звіт про роботу партархіву за 1957 рік. – 13 арк.

11. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 50 Інструктивно-методичні листи. – 61 арк.

12. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 52 Звіт про роботу партархіву за 1958 рік. – 13 арк.

13. ДАХО. – Ф. П-3562. – Оп. 1. – Спр. 58 Річний звіт партархіву (пояснювальна записка, відомості для паспорта, доповнення та зміни до

перспективного плану роботи партархіву на 1959–1965 рр., список працівників парархіву. – 14 арк.

14. Державний архів Херсонської області : Путівник / Автори-упоряд. : А. Карпова (відп. ред.) та ін. ; редколегія : Г. Боряк (голова) та ін. – Київ : Держкомархів України, 2003. – 740 с.

15. Історія міст і сіл Української РСР. Херсонська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971.

16. Кравченко В. Г. «Коммунистическая партия в борьбе за восстановление хлопковой базы на Украине (1943–1950 гг.)» : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. ист. наук / В. Г. Кравченко. – М-во высш. образования СССР. Киевский гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К. : [б. и.], 1953.

17. Кузовова Н. М. Заснування та перші роки діяльності партархіву Херсонського обкому КП(б) У (1945–1950 рр.) / Н. М. Кузовова // Архіви України. – 2014. – № 1. – С. 103–111.

18. Кузовова Н. М. Партійний архів Херсонського обкому КП(б)У – КПУ в 1944 – 1950-х рр. та створення радянської міфології / Н. М. Кузовова // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2016. – Вип. 46. – С. 165–169.

19. Лутов Н. И. Пути совершенствования основной оплаты труда в колхозах : (На материалах колхозов Херсонской обл.) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук / Н. И. Лутов – Укр. науч.-исслед. ин-т экономики и организации сел. хоз-ва. – К. : [б. и.], 1966.

20. Мітюков О. Г. Радянське архівне будівництво на Україні (1917–1973 рр.) / О. Г. Мітюков. – К., 1975 ; Бажан О. З історії ЦДАГО України (до 70-ліття заснування) / О. Бажан // Студії з архівної справи та документознавства. – 1999. – Т. 4. – С. 117–122 ; Легкоступ М. М. Скарбниця суспільно-політичної історії України (до 20-ї річниці створення ЦДАГО України) / М. М. Легкоступ // Архіви України. – 2011. – № 5. – С. 82–88 ; Новохатський К. Архіви колишньої компартії України : досвід інтеграції до системи державних архівів (1991–2004) / К. Новохатський // Архіви України. – 2004. – № 4-6. – С. 15–21 ; Пиріг Р. Я. Документальна спадщина Компартії України : Проблеми інтеграції в систему державної архівної служби [про ЦДАГО України] / Р. Я. Пиріг // Константи : Альманах соціальних досліджень. – Херсон, 1996. – № 2. – С. 5–10 ; Корецька О. А. Архів Одеського обкому Компартії України : документи, роки, люди / О. А. Корецька // Архіви України. – 2015. – Випуск 4 (298) : липень-серпень. – С. 90–109.

21. Олейниченко Н. . Коммунистическая партия в борьбе за строительство Каховской ГЭС : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. ист. наук / Н. Д. Олейниченко. – М-во высш. образования СССР. Киевский гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К. : [б. и.], 1955.

22. Олейниченко Н. Д. КПСС – организатор строительства Днепровского каскада гидроэлектростанций (1927–1970 гг.) : автореф. дис. на соискание ученой степени док. истор. наук. (570) / Н. Д. Олейниченко. – Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К. : [б. и.], 1972.

23. Примерный перечень типовых документальных материалов партийных органов и первичных партийных организаций, с указанием сроков хранения. – М., 1956.

24. Революционная борьба на Херсонщине в 1905–1907 гг. – Херсон : Кн.-газ. видавництво, 1962. – 478с.

25. Улицами старого Херсона : [альбом] / В. Б. Пиворович ; С. А. Дяченко. – Херсон : Вирлич М. А., 2002. – Ил. прил. к журн. «Летопись Причерноморья».

The activity of the party archive of the Kherson regional committee of the KP(b)U – KPU in the 1950s is investigated. The main performance indicators of the party system are considered: securing, secrecy, recruitment, creation of a scientific reference device, publishing, ideological and propaganda work, organization of the use of archival documents. The problems associated with the unsatisfactory material and technical base of the archive and the lack of qualified personnel are analyzed. The issue of using NSA, compiled by archivists in modern historical science, is being studied. The history of creating collections of memoirs of participants in events, significant for the Soviet government: the history of the CPSU, the October Revolution of 1917, etc., as well as the types of propaganda work organized and conducted by the party guards. It is established, what scientific works was published on its materials.

Key words: party archives committee of the CP(B)U– CPU; CP(B)U – CPU; CPSU; the Ukrainian filial IMEL (IMELS, IML); publication of the documents; the Kherson region; Ladychuk.

Исследуется деятельность партийного архива Херсонского областного комитета КП(б)У – КПУ в 1950-х гг. Рассматриваются основные показатели работы партархива: обеспечение сохранности, режима секретности, комплектования, создания научно-справочного аппарата, издательская, идеолого-пропагандистская работа, организация использования архивных документов. Анализируются проблемы, связанные с неудовлетворительной материально-технической базой архива и отсутствием квалифицированных кадров. Изучается вопрос использования НСА, составленного архивистами в современной исторической науке. Исследуется история создания коллекций воспоминаний участников событий, знаковых для советской власти: история КПСС, Октябрьского переворота 1917 г. и др., также виды пропагандистской работы, которую организовывал и проводил партархив. Установлено, какие научные работы опубликованы по его материалам.

Ключевые слова: партийный архив Херсонского областного комитета КП(б)У – КПУ; КП(б)У – КПУ; КПСС; Украинский филиал ИМЛ (ИМЭЛ, ИМЭЛС); публикация документов; Херсонская область; Ладычук.